

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Debreceni Egyetem
Állam-és Jogtudományi Kar
V. éves joghallgató

Gondolatok a közérdekű keresetről

Magyarország és Nyugat- Európa viszonylatában

Készítette: Kovács Mária Mónika

2008.

Bevezetés

Napjainkban a közérdekű keresetek problémája mindinkább felszínre kerül, elsősorban a polgári jogon belül. Ennek legfőbb oka, hogy egyre több kérdés merül föl a tekintetben, hogy hatékony-e a mai polgári jogi védelem; az egyéni érdekérvényesítési lehetőség felkínálása alkalmas-e a tág körben nyilvánosságra jutó jogsértés reparálására, illetve egyáltalán tudnak-e élni ezzel a lehetőséggel az emberek. Ha pedig tudnak, akkor vajon ez az egyéni kártérítés a közösség egésze számára is megfelelő reparációt jelent-e? Beilleszthető-e a magyar eljárásjogi rendszerbe? Milyen szerepe van a politikának az egyes szabályozási kérdésekben?

Ezekre a kérdésekre próbálok válaszokat adni elméleti és gyakorlati megalapozottsággal a teljesség igénye nélkül.

Mi is a közérdekű kereset?

Kis hazánkban - egyes álláspontok szerint - a közérdekű kereset nem más, mint az elsődleges (primer) jogosult mellett, a jogszabály által erre feljogosított személy bírósági igényérvényesítése a közérdek védelme érdekében. A magyar jogrendszer tehát ismeri ezt a fogalmat, de csak szűk körben, az önrendelkezési joghoz fűződő korlát miatt. Ez a korlát azt jelenti, hogy más személy a sérelmet szenvedett fél helyett, annak nevében és jóváhagyása nélkül nem léphet föl, amennyiben ugyanis ez megtörténne, akkor az önrendelkezési jog eljárásjogi részét vonná el: a keresettel rendelkezés jogát. Hiszen ez magában foglalja annak a szabadságát is, hogy az érintett ezen igényérvényesítési jogával ne éljen.

Alapkérdés annak meghatározása, hogy mi is a *közérdek* tartalma, valamint, hogy mi itt a „köz” és mi az „érdek”. A köznek az érdeke sok mindenhez fűződik, pl.: az állam biztonságához, közerkölcsök érvényesüléséhez, közrendhez, köznyugalomhoz, a gazdasági verseny szabadságához. Emellett közérdeknek minősül a közhatalom működésének, közfeladatok ellátásának, megvalósításának zavartalansága, de akár a jogérvényesítésre képtelen magánszemély jogának védelme is. A közérdek tartalmát tekintve a bírói gyakorlat sincs könnyebb helyzetben, főleg, hogy nálunk az Alkotmánybíróság kifejezetten elutasította, és a törvényhozás útjára terelte a határozatlan jogfogalmak tartalmi meghatározását. Így érthető, hogy a közérdekű keresetindítás lehetőségét tartalmazó jogszabályok nem határozzák meg a közérdek fogalmát, vagyis csak az egyes jogterületek konkrét szabályaiból indulhatunk ki. Az alapjogi sérelem védelme bizonyosan a közérdek kategóriájába sorolható és a közméltóság nem más, mint az emberi méltóságnak adott közösségek becsületét érintő dimenziója. Az Alkotmány 70/K.§-a kimondja, hogy az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények, valamint a köteleességek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések elleni kifogások a bíróság előtt érvényesíthetők. Ha ez a sérelem nem eredményez közvetlenül érdekelt felet, aki képes lenne anyagi jogának érvényesítésére bíróság előtt, akkor az

államnak, a közérdek védelmében kötelessége a meghatározott csoportokat olyan jogosítványokkal felruházni, amelyek lehetővé teszik, hogy a sérelmet szenvedett közösség megfelelő elégtételt kapjon, valamint a jogsértőt a jövőre szólóan visszatartsa a hasonló cselekményektől. Nem teljesen tisztázott, hogy nemcsak egy-egy meghatározott körben vagy szempontból, hanem általánosabb érvényességgel hogyan határozható meg a „közérdek” fogalma, és hogyan juttatható kifejezésre a közérdeknek minősíthető többségi érdek a kisebbségi, alapvetően sok esetben elenyésző érdekekkel szemben.

Olyan megoldást kellene törvényi szinten bevezetni, amelynek birtokában egy-egy közérdekű intézkedés, vagy közérdekű cél, ha az valóban a társadalom döntő többségének akaratát közvetíti- elviselhető feltételek mellett és határidőn belül, valóban a köz érdekének szolgálatában megtehető, illetve megvalósítható.

A közérdekű kereset és az önrendelkezési jog kapcsolatát az Alkotmánybíróság 1/1994. határozata mutatja, melyben kifejtésre kerül az, hogy az önrendelkezési jog fontos tartalmi eleme, hogy alanyi jogait különböző állami szervek, így a bíróság előtt is érvényesítse. Az önrendelkezési jog, mint általános cselekvési szabadsághoz való jog azonban a jogérvényesítéstől való tartózkodás, a nem cselekvés jogát is magában foglalja. Ezért általában mindenkinek szabadságában áll eldönteni, hogy jogai és törvényes érdekei védelmére a nyitva álló alkotmányosan biztosított hatósági igényérvényesítési utat igénybe veszi-e, vagy attól tartózkodik.

Összefoglalva: az Alkotmánybíróság szerint a keresettel rendelkezés feltételezi, hogy egyrészt van egy igényérvényesítésre jogosult személy, másrészt, hogy ez a személy a hallgatásával azt akarja kifejezni, hogy nem akar élni a keresetindítás lehetőségével.

A jogalkalmazás alkotmányjogiasításának két iránya

A közérdekű perlés áttekintése előtt mindenképp szükséges röviden kitérni az alkotmányjogiasítás kérdéskörére. Az alkotmányjogiasítás tulajdonképpen az alapjogok felhívását jelenti a per során. Amennyiben a bírói eseti döntésekre hatnak, a jogalkalmazás alkotmányjogiasításának dimenziójáról beszélhetünk. Ennek pedig két irányát különböztethetjük meg: egyrészt az anyagi jogi irányt, másrészt az eljárásjogit. Az előbbi eredményeként az alapjogok közvetlenül is hivatkozhatóak. Ez a típusú perlés az Amerikai Egyesült Államokban az 1950-es évektől figyelhető meg. Itt egészen pontosan a jogszolgáltatás és a társadalmi problémák megoldásának alkotmányjogiasításáról van szó. Ezzel a perlés megkettőződik, melyet a felperes választása szerint a „normál” út szerint folytatnak le, illetve alkotmányjogi perként, a törvényeket félretolva, pusztán az alapelvek alapján születik meg a döntés. A perlésnek ez a módja azonban a gyakorlatban nem igazán jelentős, az 1990-es évek elejétől fokozatosan visszaszorult. Véleményem szerint vitatható ez a felperes választása alapján lefolytatott tisztán alkotmányjogi per érvénye, mivel ez megkérdőjelezi a jogszabályok létét és szükségességét.

Áttérve az alkotmányjogiasítás eljárásjogi irányára - mely az 1960-as évektől érhető tetten - elmondható, hogy ez az egyedi helyetti tömeges perlést jelenti. Ahogyan Pokol Béla: A bírói

hatalom című művében kifejti, ennek a közjogi - alkotmányjogi szintre emelt jogszolgáltatásnak két formája van: az egyik a közérdekű perlés, a másik a csoportos perlés, más néven class action. A közérdekű - más néven közjogi - perlés valójában a bírói eljárásba való kívülállók részéről történő bekapcsolódást jelenti. A peresítés ilyen irányú megjelenése a precedensjog Amerikában betöltött nagy szerepére vezethető vissza. Ennek előzményeként fontos megemlíteni az amicus curiae brief-et (bírók barátainak levele), mely egy tekintélyes jogász által ismertetett olyan álláspont, ami a bírakat a konkrét ügyben egy adott irányba ösztönzi. Ez természetesen leginkább a végkimenetel szempontjából kiemelkedő ügyeknél került alkalmazásra. Egyik változata a Brandeis-levelel, ami már a társadalmi tények változásait is ismerteti a precedens megszületésének idejéhez képest. Ez a per kívülről történő alakítása, melynek ellenpólusaként a '60-as években olyan módosítás született, hogy akinek érdekét érinti egy már folyamatban lévő per, az beállhat a jogvitába, ha a perben hasonló pozícióban lévő fél nem képes megfelelően védeni az adott érdeket, illetve átfogó tény- és jogkérdésről van szó.

Ez egyrészt a politikai érdekcsoportok számára előnyös, másrészt a nemzeti és etnikai kisebbségeknek is jó lehetőség, hiszen hosszú távú érdekeiket így könnyebben érvényesíthetik. Abban azonban nem értek egyet azzal, hogy ezek a csoportok ilyen módon féllé váljanak, mivel szerintem a beavatkozó és a fél fogalma nem azonos, és jelen esetben az előbbiről lehet szó. A közérdekű perlésnek emellett kialakult egy olyan változata is (stratégiai perlés), melyben az adott per abszolút alárendelt szerepet játszik, mert kizárólag a csoportok által elérni kívánt precedens alakítja a jogvitát, ez dönti el, hogy születik-e egyezés.

Az eljárásjogi irány másik vetülete a csoportos perlés (class action), melynek során az érintettek közösen képviseltetik érdekeiket az eljárás során. Ennek előfeltétele egy olyan tényező megléte, ami alapján egy perlési csoportba sorolhatóvá válnak. Leginkább a nagy cégek elleni kártérítési ügyeknél terjedt el ez az intézmény, mivel az „átlag” állampolgárok, ha nem egyedül szállnak perbe, nagyobb eséllyel nyerhetnek (több állítás, több bizonyíték, nagyobb média-érdeklődés). Emellett előfordul, hogy bizonyos hatóságok, mint például a közigazgatási vagy az iskolai hatóságok, intézkedéseivel szemben alkalmazzák ezt az eszközt. Ezzel a bírói jogalkalmazás tulajdonképpen átvált jogalkotássá, hiszen nagyobb társadalmi rétegek jogvitáját dönti el.

Amennyiben valamilyen politikai akarat véghezvitele az elsődleges, ennek megfelelően indítanak pert meghatározott csoportok, akkor perlési politizálásról beszélhetünk. Ekkor már a jog valójában kiszolgálja a politikát, és nem a politika érvényesít jogot. A perlés ezen formája is leginkább az Egyesült Államokban érhető tetten, ahol a feminista, homoszexuális-leszbikus mozgalmak aktivista jogászai a perlési politizálásnak és az alapjogi forradalomnak köszönhetően kiharcolták, hogy tulajdonképpen egy második politikai rendszerré váljanak. Eljárásjogilag támogatta a lehetőségeket a csoportos- és a közérdekű perlés megjelenése; a perköltség állami átvállalása az alapjogi perekben; valamint a standing intézményének kialakulása. Utóbbi a lazább érintettség esetén is megengedi a perindítást. Általában egyesületek, non-profit közérdekű ügyvédi irodák, emberi jogi mozgalmak jogászai járnak el a „jó ügy érdekében”. Néhány eltérés jól megfigyelhető a hagyományos perléshez képest. Ezek közé tartozik a szociális ténybemutató (a per

humanizálása), a per érzelemmel telítése, ami az esküdtek számára érdekesebbé és embercentrikussá teszi a tényállást. Nyíltan hívnak fel jogi helyett feminista, homoszexuális és egyéb mozgalmi érveket (a per politizálása). Emellett megfigyelhető még a per kollektivizálása, valamint a médiumok felhasználása, hogy a jogvita minél nagyobb visszhangot kapjon.

A perlési politizálás jelentősége természetesen leginkább az 1960-70-es években volt, ma már nincs olyan kiemelkedő szerepe.

A jogalkalmazás alkotmányjogiasítására egy másik irányból törekedett Gadó Gábor a magánjog vonatkozásában, aki a polgári törvénykönyv bevezető, jogértelmezésre vonatkozó rendelkezését kívánja úgy átalakítani, hogy a bírák kötelesek legyenek a polgári jogi kódex rendelkezéseit az alkotmányos alapjogok és-elvek fényében értelmezni. Az ügyvéd számára ugyanis ettől kezdve az érvelés egyik fő irányává válhatna az alkotmányos alapjogok-elvek nyitott normái alapján megfordítani a perbeli kilátásokat.

Az Egyesült Államokban 2005-ben megszületett egy doktrína, a Fair eljárás a közérdekű keresetekről címmel. Ez rögzítette, hogy mielőtt szövetségi bíróság elé kerülne az ügy, meg kell szilárdítani egy előzetes tárgyalással. Ez egyfajta szűrő szerepet tölt be. Az Egyesült Államokban nem kizárt, hogy valaki annak ellenére, hogy az adott ügyben class actiont indítottak, egyéni úton akarja érvényesíteni az igényét.

Ezzel szemben **Ausztriában** nincs speciális eljárás, ami a közérdekű keresetre vonatkozna. Azonban külön társadalmi szervezetek jöttek létre, amelyek elsősorban fogyasztóvédelmi szempontokat érvényesítenek, mely eljárások igen költséghatékonyak. Az osztrák legfelsőbb bíróság megerősítette keresetindítási legitimációját a társadalmi szervezeteknek azzal a feltétellel, hogy a követeléseknek ugyanazon jogi alaptól kell származniuk, amiket érvényesíteni kívánnak. Gyakorlatilag ez ad lehetőséget arra Ausztriában, hogy tömegigényekkel is tudjanak foglalkozni, és az eljárási legitimációt a bíróság ily módon oldotta meg.

Franciaországban is hasonló a szabályozás, ott a bíróság annyival több feltételt állapított meg, hogy a felpereseket személy szerint meg kell nevezni, illetve csoportkénti fogalomban rögzítette, hogy a csoport minimális létszáma min.2 fő. A francia törvényhozás és jogalkalmazás csak ún. „standard szerződések” alapján megvásárolt termékekre vonatkozóan engedik meg a közérdekű keresetindítást. Azon túl, hogy behatárolja a tárgykört, a perbe lépés határidejét is meghatározza, mely 1 hónap. A bíróság határozza meg a kárt, amit kártérítés címén ki kell fizetni, de ez a kár tömeges perlés esetében a 2000 eurót nem haladhatja meg, illetőleg az ügyvédi munkadíjat is korlátozza.¹

Az Európai Unióban tagállamonként változó a közérdekű kereset indításának lehetősége, mivel ennek szabályozása tagállami kompetenciába tartozik. Közös jellemzőként azonban elmondható, hogy kezdeményező félként meghatározott társadalmi szervezetek, illetve

¹ Nemzetközi kitekintésem dolgozat végén folytatom

közigazgatási hatóságok léphetnek fel. E kereset legelterjedtebb alkalmazási területe a fogyasztói civil szervezetek kártérítésért való közérdekű keresetindítása, azonban napirenden van az Európai Bizottság előtt egy kerethatározat megalkotása, melynek célja átfogóan szabályozni a rasszizmussal és idegengyűlölettel szembeni fellépést. Ez a törekvés hazánkban is érzékelhető, hiszen a 2007-2008-as évekre vonatkozóan a kormány tervei között szerepel e személyhez fűződő jog megsértése miatt a közérdekű perlés lehetőségének beiktatása a hazai jogrendszerbe.

Mindezekből láthatjuk, hogy talán a francia szabályozás az egyik legszigorúbb. Ahhoz, hogy láthassuk a nemzetközi és magyar tendenciák közötti különbségeket, át kell tekintetünk a jelenlegi magyar szabályokat.

A kereshetőségi jog hézagai

Elsődleges joghézagok már a törvény születésekor is fennállnak abból következően, hogy a jogalkotó nem ismerhet fel minden szabályozási igényt. A másodlagos joghézag abból ered, hogy a társadalom fejlődik, ezzel párhuzamosan a törvény elöregszik és a felmerülő problémákat illetve azok megoldásait be kell illeszteni a fennálló dogmatikába és jogrendbe.² Mivel a törvény nem tekinthető valamely probléma végleges és megnyugtató megoldásának, szükség van a dogmatikára, mely az ésszerűbb értelmezés segítségével választ tud adni olyan kérdésekre, melyekre a törvény nem. A jogszabály és az alapelvek, melyek ha alkotmányban rögzülnek teljes érvényesülést igényelnek, természetesen vezérfonalat jelentenek a dogmatika számára, de a jogrendszer rejtett és mélyebb összefüggéseit csak a dogmatika képes feltárni.

Alapvetően a bírói jogalkotás sem kerülte el a politika figyelmét, hiszen nap mint nap láthatjuk, hogy milyen küzdelmek folynak egy-egy magasabb bírói pozíció betöltésére, és az is jól kivehető, hogy a bírói függetlenséggel szemben sok esetben a politikai megbízhatóság kerül előtérbe. Jelenleg problémát jelent az is, hogy napjaikban a Legfelsőbb Bíróság iránymutatásainak nem ritkán nagyobb a kötőereje, mint az eljárási szabályoknak. Sajnos Magyarországon is megtörtént már, hogy félretolván a magán-, munka-, polgári-, büntetőjogi stb. rendelkezéseket, a bíróság az alkotmány alapján döntötte el az ügyet. (Lásd: dávodi kislány pere: Fundamentum 1999/3.számában)

² Hegedűs Fanny: A jogdogmatika és jogpolitika a bírói gyakorlat hatása alatt- Jogelméleti Szemle 2005/4.szám <http://jesz.ajk.elte.hu/index.html>, letöltés ideje: 2007. december 13.

Közérdekű kereset indításának lehetőségei a magyar jogszabályok alapján

A magyar jogrendszer szabályainak megfelelően van lehetőség közérdekű kereset indítására. Ilyen keresetet meghatározott közérdek érvényesítésére a törvény által erre feljogosított állami vagy érdekvédelmi szervezetek indíthatnak.

Közérdekű kereset indítására az alábbi jogszabályok adta kereteken belül van lehetőség:

- a Polgári Törvénykönyv³ és a Ptk. II.⁴ a tisztességtelen szerződési feltétel megtámadása körében,
- a fogyasztóvédelmi törvény⁵ a fogyasztóvédelmi szabályok megsértése esetére,
- a versenytörvény⁶, az előírások megsértése esetére, feltéve, hogy azok a fogyasztókat is érintik, illetve
- a környezetvédelmi törvény⁷ a környezetvédelmi szabályok megsértése esetére.

1. Tisztességtelen szerződési feltétel megtámadása közérdekű keresettel

A Ptk. 209. § (2) bekezdése rögzíti a közérdekű kereset indításának lehetőségét. Amennyiben gazdálkodó szervezet tisztességtelen általános szerződési feltételt használ, a sérelmes kikötés egyes szervezetek által is megtámadhatóvá válik a bíróság előtt. A feljogosított szervezetek körét a már említett Ptk. II. határozza meg. A megtámadás alapossága mindenkire kiterjedő hatályú, ún. erga omnes hatállyal bíró érvénytelenséget eredményez. A Ptk. szövegéből következik, hogy a közérdekű igényérvényesítés lehetőségét arra az esetre adja meg, ha a tisztességtelenül eljáró szerződő fél gazdálkodó szervezet, vele szemben azonban - másik szerződő félként - már bármely fogyasztó állhat, magánszemélytől a gazdálkodó szervezetig.

Az általános szerződési feltételeket - azok tisztességtelen alkalmazása esetén - bíróság előtt közérdek érvényesítése céljából a következő szervezetek jogosultak megtámadni⁸:

- az ügyész,
- a miniszter,
- az országos hatáskörű szerv vezetője,
- a jegyző és a főjegyző,
- a gazdasági és szakmai kamara, a hegyközségi szervezet,
- fogyasztói, szakmai, gazdasági érdekképviseleti szervezet,

³ 1959. évi IV. tv. (Ptk.)

⁴ 1978. évi 2. tvr. a Polgári Törvénykönyv módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. tv. hatálybalépéséről és végrehajtásáról

⁵ 1997. évi CLV. tv.

⁶ 1996. évi LVII. tv.

⁷ 1995. évi LIII. tv.

⁸ Ptk. II. 5. §

- olyan az Európai Gazdasági Térség bármely tagállamának joga alapján létrejött minősített szervezet az általa védett fogyasztói érdekek körében, amely az Európai Közösségek Hivatalos Lapjában közzétett névjegyzéken szerepel⁹.

Ha a bíróság a keresetet alaposnak találja, és az a tisztességtelen feltételt alkalmazóval szerződő valamennyi félre jogerősen vonatkozik, feljogosíthatja az igény érvényesítőjét, hogy az érvénytelenség megállapítását országos napilapban vagy más szokásos módon közzétegye, mindezt persze a jogsértő költségén¹⁰. Az érintetteknek így lehetőségük nyílik megismerni az ítéletet.

A Ptk. II. vonatkozó rendelkezései között található egy további szabály, amely a jogerős döntés megszületése előtt már teljesített szerződések vonatkozásában - tehát visszamenőlegesen - kizárja az érvénytelenség alkalmazását.

A szabályozás sajátosságát, miszerint a keresetindítás jogát a Ptk. adja meg, a feljogosított szervezet viszont külön jogszabály határozza meg, az új Ptk. koncepció megszüntetni látszik. A tervezet jelenlegi állapotában ugyanis beemelné a vonatkozó Ptké. szabályait magába a törvénybe.

2. Közérdekű kereset indítása a fogyasztóvédelmi szabályok megsértése esetén

A fogyasztóvédelem körében a bírósági igényérvényesítés eszközeként alapvetően két kategória ismeretes:

- közérdekű keresetek (popularis actio), illetve
- csoportkeresetek (class action).

A közérdekű keresetek ebben a körben is ismertek a magyar jogban, ugyanazzal a tartalommal, amelyet az általános szerződési feltételek kapcsán bemutatunk.

A csoportkereset ezzel szemben a magyar jogban nem ismert - elsősorban a common law országokban elterjedt - speciális érdekérvényesítési formát jelent. Lényege, hogy az azonos érdekű fogyasztók közül egy vagy több személy peresítheti az érintett fogyasztók érdekeit, anélkül, hogy erre külön megbízása lenne. A marasztalás ebben az esetben az összes érdekelt javára történik.

A fogyasztóvédelemről szóló törvényünk 39. §-a tartalmazza a közérdekű kereset megindítására vonatkozó szabályokat. Eszerint ilyen kereset az ellen indítható, akinek jogszabályba ütköző tevékenysége a fogyasztók széles körét érinti vagy jelentős nagyságú hátrányt okoz. A keresetindítás célja tehát kétféle lehet:

- egyrészt széles körű fogyasztói érdekvédelem,
- másrészt jelentős nagyságú hátrány kiküszöbölése.

Az érdekérvényesítés lehetőségét a törvény speciálisan a fogyasztóvédelem területén érintett szervezetekre bízta:

- Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség,
- fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó társadalmi szervezet,
- az ügyész,

⁹ Ebben az esetben feltétel, hogy az általános szerződési feltétel alkalmazója a Magyar Köztársaság területén fejtse ki tevékenységét.

¹⁰ Ptké. II. 5/B. §

- Pénzügyi Szervek Állami Felügyelete¹¹.

A kereset benyújtására azonban jogvesztő jellegű határidőt ad a törvény. A jogsértés bekövetkezésétől számított egy éven belül kell a keresetindításnak megtörténnie.

A keresettel érvényesíthető igények:

- abbahagyásra, eltiltásra irányuló igények,
- kártérítés iránti igények,
- kijavítás, kicserélés, árleszállítás, vételár visszafizetése.

A jogsértőnek kötelessége a sérelmet szenvedett fogyasztó igényét az ítéletnek megfelelően kielégíteni. A közérdekű kereset alkalmazása esetén sincs azonban kizárva a polgári jog szabályai szerinti igényérvényesítés a fogyasztó részéről a jogsértővel szemben.

Hasonlóan a tisztességtelen általános szerződési feltétel megtámadásának esetéhez, a fogyasztóvédelmi törvény is megállapítja, hogy sor kerülhet az ítéletnek országos napilapban történő közzétételére, a jogsértő költségére.

Mind az általános szerződési feltételek, mind pedig a fogyasztóvédelem vonatkozásában fontos szerepe van a közérdekű kereset alkalmazási lehetőségének, hiszen a fogyasztó gyakran kiszolgáltatott pozícióban van a szerződő partnerével szemben. Igaz ugyan, hogy egyre több és több per indul meg ebben a tárgykörben, de még így is valószínűsíthető, hogy a nyilvánosságra nem került, a fogyasztók érdekeit valamilyen módon sértő esetek száma meglehetősen magas.

3. Közérdekű kereset indítása a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény alapján

A versenytörvény 92. §-a a fogyasztóvédelmi törvényben foglaltakhoz nagyon hasonló tartalommal engedi meg közérdekű kereset megindítását. A jogszabályhely alkalmazásának feltétele itt is az, hogy

- a jogsértő magatartása a fogyasztók széles körét érintse, vagy
- jelentős nagyságú hátrányt okozzon.

A keresettel való élés joga a következő szerveket illeti meg:

- Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság
- fogyasztók érdekvédelmét ellátó szervezet,
- Gazdasági Versenyhivatal¹², illetve
- gazdasági kamara a tagjai tekintetében.

Az igény a hátrány bekövetkezésétől számított egy év alatt évül el. A keresetindítás joga abban az esetben is megilleti a felsorolt szervezeteket, ha a sérelmet szenvedett fogyasztók személye nem állapítható meg.

¹¹ Biztosítási, pénzügyi és nyugdíjpénztári szolgáltatás esetén.

¹² A hatáskörébe tartozó ügyben, amennyiben a jogsértést határozattal megállapította.

A bíróság kötelezheti a jogsértőt az ár leszállítására, az áru kijavítására vagy kicserélésére, illetőleg az ár visszafizetésére. Feljogosíthatja továbbá az igény érvényesítőjét az ítélet országos napilapban történő közzétételére.

4. A környezetvédelemben alkalmazható közérdekű kereset

A környezet védelmének általános szabályairól szóló törvény 98-99. §-a biztosítja a közérdekű keresetindítási jogot

- a környezetvédelmi érdekek képviselőit létrehozott egyesületek, és
- más, politikai pártok, érdekképviseletnek nem minősülő társadalmi szervezetek számára.

E két csoport lehetősége, hogy környezetveszélyeztetés, környezetszennyezés, vagy környezetkárosítás esetén a környezet védelme érdekében fellépjen, és a környezethasználó ellen pert indítson.

A perben a bíróságtól kérhető (érvényesíthető igények):

- a jogsértőt tiltsa el a magatartástól, működéstől, illetve
- kötelezze a kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételére.

„Környezeti veszélyeztetés esetén az ügyész is jogosult keresetet indítani a tevékenységtől való eltiltás, valamint a környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt.”¹³

A keresetösségi joggal összefüggésben, ebben a témában született egy Alkotmánybírósági határozat is, az 1146/B/2005. AB határozat. Az indítványozó a fent említett jogszabályhelyek azon elemeit vélte alkotmányosértőnek, mely kizárólag egyesületeknek és társadalmi szervezeteknek biztosítja az ügyfél jogállását, valamint a perlési jogosultságot. Az indítványozó az Alkotmány 57. §-át hozta fel indokként, mely véleménye szerint nem korlátozza, hogy kit illet meg a keresetindítás joga.

Az Alkotmánybíróság az indítványt elutasította, azzal, hogy az Alkotmány a környezetvédelemben való társadalmi részvétel jogi formáira nézve nem tartalmaz rendelkezést. A törvényalkotó tehát szabadon dönti el, hogy a jogalanyok köréből kinek biztosítja azt a jogot, hogy környezetvédelmi perekben a közérdeket érvényesítse¹⁴.

A fenti jogszabályok mellett még további normák is tartalmaznak hasonló alapon nyugvó felhatalmazást, úgy mint például

- a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvény¹⁵,
- az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvény¹⁶.

A fogyatékos személyekre vonatkozó törvény a fogyatékos személy jogszabályban biztosított jogait megsértővel szemben az Országos Fogyatékosügyi Tanács, valamint az országos

¹³ Környezetvédelmi tv. 109. § (2)

¹⁴ Julesz Máté: Egy modern jogi eszköz a környezet védelmében; Magyar Tudomány 2006/12; <http://epa.oszk.hu/00600/00691/00036/08.html>, Letöltés ideje:2007. november 30.

¹⁵ 1998. évi XXVI. tv. 25. § (7)

¹⁶ 1998. évi XXVIII. tv. 48. §

érdekképviselői szervezetek számára biztosítja a perlési jogosultságot, mely akkor is megilleti őket, ha az érintett személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportjáról van szó.

Az állatok védelméről szóló törvény állatvédelmi jogszabályok megsértése miatt állatvédelmi célú társadalmi szervezeteknek engedi meg a keresetindítást. A per során a magatartástól való eltiltást lehet kérni. Ez a jogosultság azonban csak a bírósági nyilvántartásba vett, és ez által jogi személynek minősülő szervezeteket illeti meg¹⁷.

Ezen témakör gyakorlati illetőleg eljárásjogi problémáit jól tükrözi a következőkben ismertetésre kerülő jogeset, melyen keresztül levezetem az új Ptk. tervezet, illetőleg a napokban elfogadott és módosított Ptk. szabályait.

Ifj. Hegedűs Lóránt Keresztyén magyar állam című cikket jelentett meg az Ébresztő című lapban. Ebben az írásában, egyértelműen azonosítható volt a „galíciai jöttmentek hada”, akiről ellenséges, lázító, uszító hangnemben írt. Európában ez alatt mai napig a zsidókat értik.. A köznyelvben összetéveszthetetlen jelentéssel bíró kifejezéssel élve, a következőt írta: „Rekeszd ki őket, vagy ők rekesztenek ki téged”.

Ezen ügy kapcsán közösség elleni izgatás bűncselekménye miatt vádemelés történt ifj. H.L. ellen (aki politikus illetőleg lelkész volt). I. fokon 1 év 6 hónap szabadságvesztésre ítélték, 3 évre felfüggesztve, II. fok hatályon kívül helyezte a határozatot és fölmentette a vád alól.

Ezt követően 43 személy indított „3 menetben” polgári jogi pert a cikkekre alapozva, kérvén, hogy tiltsák el a lelkészt a jogsértéstől és fizessen kártérítést, mivel megsértette személyiségi jogaikat.

I.-II. fok azt állapította meg, hogy a pert kezdeményezőknek nincs joguk ilyen per indítására, mivel az írás nem őket közvetlenül érintette, vagyis nem név szerint jelölte meg a kirekesztőket.

Dr. Ádám György professzor ezen írásra alapozva nyújtotta be keresetét, mely ellen az alperes ellenkérelmet nyújtott be, kérvén a keresetlevél elutasítását. *A bíróság álláspontja szerint közvetlen érintettséget követel meg a felperesi oldalon a bírósági gyakorlat, mivel nincs megnevezve egyedileg, tehát nem valósulhat meg egy nagyobb társadalmi csoport tagjaként a személyhez fűződő jog iránti igény érvényesítését megalapozó közvetlen érintettség.*

Tehát felmerült az a kérdés, hogy egy társadalmi csoport tagjának van-e keresetösségi jogának elismerése? Ha van, milyen ismérvek alapján tekinthető valaki egy csoport tagjának? A csoport, mint olyan, indíthat-e közérdekű keresetet?

Legfelsőbb bíróság álláspontja szerint nem. Alapvető problémát jelent, hogy a közérdek fogalma pontosan nincs definiálva, így csak az egyes jogterületek konkrét szabályaiból lehet kiindulni.

¹⁷ Az ad hoc módon szerveződő, illetve nyilvántartásba nem vett társadalmi szervezetek nem élhetnek ezzel a lehetőséggel. (Julesz Máté: Egy modern jogi eszköz a környezet védelmében; Magyar Tudomány 2006/12; <http://epa.oszk.hu/00600/00691/00036/08.html>) letöltés ideje: 2007. november 30.

Tekintettel azon problémára, hogy a közvetlen érintettséget nem fogadta el bizonyítottan a bíróság, segítségül a következő álláspontot hívhatjuk:

Ha az adott sérelem nem eredményez közvetlenül érdekelt materiális felet, aki képes bíróság előtt alanyi jogainak érvényesítésére, akkor az államnak a közérdek védelmében kötelessége meghatározott ágenseket olyan jogosítványokkal felruházni, amelyek lehetővé teszik, hogy a sérelmet szenvedett közösség megfelelő elégtételt kapjon, illetve a jogsértőt, a jövőre szólóan vissza tartsa hasonló cselekményektől (számos tanulmány érvel ezen álláspont mellett).

Említésre méltó továbbá, hogy a Bírósági Határozatok Gyűjteményének digitális változatában közzé kell tenni a pervesztes nevét, ha a határozatot olyan ügyben hozták, melyben közérdekű igényérvényesítésnek van helye.¹⁸

Eredetileg az új Ptk. koncepcióban szerepelt, de idő közben a Ptk. módosítása megtörtént, mellyel annak részévé vált, a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos rész. Már a tervezet is felismerte a gyűlöletbeszéd polgári jogi eszközökkel történő szabályozásának szükségességét, és az indokolás két teljes oldalt szentel a kérdésnek. Érvelése és logikája az alábbiakban foglalható össze:

A tervezet indokolása az alábbiakban határozza meg a gyűlöletbeszéd jogilag releváns jellemzőit

- *a magatartás egy közösség ellen irányul*
- *a magatartás a személynek és a csoportnak arra a közös tulajdonságára vonatkozik, amely a csoporthoz tartozás révén az ember személyiségének lényegi tulajdonsága (pl. vallási meggyőződés vagy nemzeti-etnikai hovatartozás);*
- *a közösséget ért sérelem »átsugárzik« az egyénre, mivel a közösség és tagjai között az előző pont szerint nagyon szoros a kapcsolat.”*

Az indokolás tehát azt az álláspontot képviseli, hogy a hatályos Ptk. szabályaiból is levezethető az egyéni fellépés lehetősége, bár azt a joggyakorlat, különös tekintettel a Legfelsőbb Bíróság PK 13. számú állásfoglalására, többnyire tévesen értelmezi:

Az állásfoglalás indokolása - többek között - kimondja: lehetséges az is, hogy a sajtóközlemény név szerinti vagy név nélküli határozatlan, burkolt utalásaival, bizonytalan megjelölésével többeket is sért. Ilyen esetben az érintett személyek közül bárki kérhet helyreigazítást, de csak a saját nevében, és a helyreigazítás tartalma is csupán annak a személyére korlátozódhat, aki igényt érvényesített. A sajtó-helyreigazítás körében kimondott szabályokat a bíróságok nemcsak sajtó-helyreigazítási eljárásokban alkalmazzák, hanem azokat minden személyiségi jogi perre kiterjesztik. A Ptk.-nak és a PK 13. számú állásfoglalásnak olyan értelmezése, amely szerint nem ismerhető el a személyhez fűződő jogok megsértése azokban az esetekben, amelyekben a kifogásolt megnyilvánulás nem közvetlenül a felperes személye ellen irányult, véleményem szerint nem helyt álló.

¹⁸ 2005. évi XC. Törvény 18.§ (2) c. pontja

Az új Ptk.-beli rendelkezés nevesítve nem mondja ki a közösséget sértő kijelentések esetére az egyéni fellépés jogát. A Javaslat ezen megfontolások alapján - elismerve a gyűlöletbeszéd személyiségi jogokat sértő jellegét - nem kívánja a gyűlöletbeszédet a személyhez fűződő jog szabályai között külön szabályozni, továbbá nem rendelkezik a közérdekű érdekérvényesítés lehetőségéről sem. Arra hivatkozással, hogy a „közérdekű bírság közhatalmi jellegű szankció, nem egyeztethető össze a magánjog szellemével, s a bírói gyakorlat nagyon ritkán alkalmazza, a tervezet a szankciók köréből kihagyja a „közérdekű bírság jogintézményét, és új polgári jogi igényként érvényesíthetővé teszi a személyhez fűződő jogok új szankcióját: a sérelemdíjat.

A sérelemdíj személyhez fűződő jogok megsértésének olyan vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja, illetve pénzbeli elégtételt jelentő magánjogi büntetése, ahol a bíróságnak nem kell a sértett oldalán bekövetkezett hátrányt kutatnia és bizonyítottnak találnia. Attól függetlenül is járhat tehát a sérelemdíj, hogy a személyhez fűződő jogában megsértett személyt érte-e (például a képmásával vagy a hangfelvétellel való visszaélés során) konkrét kár vagy vagyoni hátrány. Azaz a személyhez fűződő jogok megsértése önmagában megalapozza a sérelemdíjat.

A személyiségi jogok generálklauzula jellegű meghatározása mellett a hatályos törvényhez hasonlóan a tervezet is nevesít néhány kiemelt jogterületet. A szakmai és politikai közvélemény, valamint a közvetetten érvényesülő uniós jogalkotási elvárások szempontjából jelképes üzenete lehetne a gyűlöletbeszéd útján elkövetett jogsértések nevesített megjelenítésének. A gyűlöletbeszéd sajátossága az, hogy nagyfokú bizonytalanság övezi:

- a) a jogsértés közvetett alanyát jelentő csoportot, valamint
- b) a csoport és a jogsérelmet szenvedett személy közötti kapcsolatot megteremtő azon tulajdonságot, amely a „személyiség lényegi elemét” képezi.

A csoporthoz való tartozást gyakran maga a kirekesztés vagy a gyűlöletbeszéd ténye hozza létre. A közösség és az egyén közötti kapcsolatot megteremtő, a „személyiség lényegi elemét” jelentő tulajdonság meghatározása hasonlóan bonyolult fogalom, hiszen felmerülhet a kérdés, hogy a személyiség mely elemei lesznek, legyenek, lehetnek méltók a személyhez fűződő jogi védelemre. Hol húzódik a jogvédelem határa? Vajon a „zsidó” vallási meggyőződésnek vagy nemzeti-etnikai hovatartozásnak számít-e? Félő, hogy a tervezet indokolásában rögzített alapelv, miszerint „a személyhez fűződő jogok fogalmát a bírói gyakorlatnak kell tartalommal megtöltenie s folyamatosan gazdagítania” - ismerve a magyar bíróságok elzárkózását a kreatív jogértelmezéstől általában és e kérdéskört érintve konkrétan - nem lesz elégséges.

A gyűlöletbeszéd elleni fellépés megoldható lenne oly módon is, hogy például követve a védett jogtárgy hasonlósága miatt megint csak kézenfekvő analógiát kínáló egyenlő bánásmódról szóló törvény rendelkezéseit, a jogalkotó egyes - pontosan körülhatárolt - szervezeteket jogosít fel igényérvényesítésre. Az Ebtv. az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt ugyanis

perindítási jogot biztosít mind a személyiségi jogi, mind a munkajogi per tekintetében az ügyésznek, a hatóságnak, valamint a társadalmi és érdekképviselői szervezetnek abban az esetben, ha a jogsértés személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti. Emellett az Ebtv. 20. § (1) bekezdése a közérdekű érdekvédelemnek az uniós irányelvekben meghatározott követelményét túlteljesítve már most is biztosít lehetőséget személyiségi jogi per indítására.

A Ptk. által érintett esetben a közérdekű keresetindításra jogosult szervezet az ügyész és, mondjuk, az a társadalmi és érdekképviselői szervezet lehetne, amelynek alapszabályában, a szervezet céljai között az emberi és állampolgári jogok védelme szerepel.

Az Alkotmánybíróság gyakorlatából következően az ügyész keresetindítási jogosultsága nem alkotmányellenes, ha a jogosult maga nem képes jogainak védelmére, illetve akkor sem, az „személyek pontosan meg nem határozható és nagyobb csoportját érinti”.¹⁹ Ugyanakkor kijelenthetjük, hogy ha a jogalkotó a felismerhetőségi követelményt, azaz a személyiségi jogában megsértett fél beazonosíthatóságára, meghatározhatóságára vonatkozó szabályokat nem kívánja megváltoztatni, akkor a jogosult - a joggyakorlat problémái miatt - továbbra sem lesz képes jogainak védelmére. További analógiaként használható egyébként a sajtó-helyreigazítás intézménye is, ahol a hatályos Polgári perrendtartás 342. § (1) bekezdése értelmében a közérdek védelmében az illetékes miniszter vagy országos hatáskörű szerv vezetője is jogosult helyreigazítási kérelem benyújtására, akár a személy szerinti sértettel párhuzamosan is.

Záró gondolatok

Összességében láthatjuk, hogy a magyar polgári eljárásjogba egyszerűen nem illeszthető be igazán a class action intézménye, mert a individuális keresetjogon alapszik a mai eljárásjogi rendszerünk. Sem a Pp. Szerkezetébe, sem alkotmányjogiasítás szempontból nem építhető be. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a szabályok megalkotása, módosítások véghez vitele, nem politika semleges. Nemhogy nem semleges, túlságosan ráhat. Ékes példája ennek a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos huzavona, melynek eredményeképpen végül külön elfogadásra került a szabályozás. Az alkotmányjogiasítás anyagi jogi iránya sem vezetne jóra, mivel a bírói jogértelmezés és-alkalmazás alkotmányjogi kontrolljának a megnyitása kényszerűen azt eredményezné, hogy az ügyvédek ezentúl az alkotmányos alapjogok és-elvek szintjéről próbálnának segítséget keresni az adott ügy megoldásához, melyek elég hajlíthatóak és absztraktak ahhoz, hogy valamilyen oldalról védhetővé váljon bármilyen akár vesztesnek látszó ügy is. Ezzel számos kiskapu nyílna meg, mely beláthatatlan eredményekhez vezetne. Ahogy azt Pokol Béla is írta, ha végbemenne a jogegységi határozatok alkotmányjogi kontroll alá helyezése, rövid időn belül szükségszerű lépésekkel eljutnánk a jogalkalmazás alkotmányjogiasításához.

¹⁹ Pp. (1952. évi III. törvény, 9. §- az ügyész feladatai a polgári perben)

Felhasznált források jegyzéke

Tankönyvek, témához kapcsolódó könyvek:

- **Földi András - Hamza Gábor:** A római jog története és intézményei (Budapest, 1996)
- **Kende Péter:** Védtelen igazság - Röpirat bíróról, ítéletekről (Budapest, Hibiszkusz Könyvkiadó Kft., 2007)
- **J.A. Jolowicz:** On Civil Procedure- Cambridge University Press, 97-150.old
- **Pokol Béla:** A bírói hatalom (Budapest, Századvég Kiadó, 2000.)

Folyóiratok:

- **Gárdos -Orosz Fruzsina:** Polgári joggal a gyűlöletbeszéd ellen, Beszélő, 2007.október12. 12. évfolyam, 10.szám
- **Hegedűs Fanny:** A jogdogmatika és jogpolitika a bírói gyakorlat hatása alatt- Jogelméleti Szemle 2005/4.szám <http://jesz.ajk.elte.hu/index.html>, letöltés ideje: 2007. december 13.

Internetes hivatkozások:

- **Class action:** Wikipedia, the free encyclopedia (Ausztria, France, Germany, USA)
- **Kantás Péter - Fórika László:** A közméltóság védelmében <http://jesz.ajk.elte.hu/kantas14.html>
- **Könczi György - Kogon Mihály:** Valami elindult www.meoszinfor.hu/diszkr/doc/kiegeszitoanyag2.doc . letöltés ideje: 2007. december 10.
- **Julesz Máté:** Egy modern jogi eszköz a környezet védelmében <http://epa.oszk.hu/00600/00691/00036/08.html>, letöltés ideje: 2007. november 30.
- **Mészáros Bálint:** <http://www.mancs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=14638>
- **Pap András László:** A polgári törvénykönyv esete a gyűlölet-beszéddel, Beszélő, 2007. szeptember 12. 12. évfolyam.9.szám